

شناخت و سنجش مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان در فضاهای آیینی مازندران، مورد مطالعاتی: تکیه طایفه اسک آمل*

مرتضی حسن پور^۱ - حسین سلطانزاده^{۲*}

۱. دکتری معماری، دانشکده معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، نور، ایران.
۲. استاد گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۲/۰۱ تاریخ اصلاحات: ۱۴۰۰/۰۲/۱۱ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۲/۱۷ تاریخ انتشار: ۱۴۰۱/۰۳/۳۱

چکیده

مناسک عزاداری عاشورا به عنوان پایدارترین عامل وحدت اجتماعی و خاطره جمعی مردم از فرهنگ شیعه متبلور شده است؛ در این بین تکایا از جمله فضاهای جمعی هستند که به دلیل باورها و عقاید مردم، برگزاری مراسم آیینی محرم در آن‌ها، نقش اساسی در هویت انسانی طوایف از یک سو و از سوی دیگر سبب هویت مکان‌هایی برای تعاملات اجتماعی و تعلق‌زایی و در نتیجه ارتقاء حس مکان، پویایی، ماندگاری در خاطره جمعی مردم شده است. تکایا به عنوان یک فضای فرهنگی - آیینی دارای پتانسیل کمک به روندی است که در آن شیعیان، حس مکان، تعلق و هویت را توسعه دهند و آن‌ها را حفظ نمایند. لذا هدف از پژوهش حاضر، سنجش و ارزیابی ابعاد و مؤلفه‌های حس مکان مؤثر در تکایا است. پژوهش حاضر از حیث هدف، کاربردی و از حیث روش، پیمایشی محسوب می‌شود. جامعه آماری پژوهش ساکنان شهرستان آمل، طایفه اسک از یک ساختار قومی و خویشاوندی در سه اقلیم "کوهستان - لاریجان"، "شهر - آمل"، "دشت و جلگه - روستای اوجی آباد" می‌باشند. که از این بین ۲۶۱ نفر به عنوان جامعه نمونه به صورت نمونه‌گیری تصادفی انتخاب شدند. شاخص KMO در این پژوهش برابر ۰.۹۴۳ به دست آمد که نشان از کفایت نمونه‌ها دارد. جهت تجزیه و تحلیل نمونه‌ها نیز از روش هم‌بستگی پیرسون و رگرسیون استفاده شده است. نتایج پژوهش گویای آن است که رابطه مثبت و معنادار بین همه‌ی مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان (کالبدی، فعالیت، اجتماعی و معنایی) و ابعاد حس تعلق به مکان (دل‌بستگی به مکان، هویت مکان، وابستگی به مکان و تعهد به مکان) در جامعه آماری وجود دارد که بیش‌ترین آن مربوط به «مؤلفه‌های کالبدی» و «مؤلفه‌های معنایی» به ترتیب با ضریب رگرسیون ۰.۴۰۸ و ۰.۲۷۳ می‌باشد.

واژگان کلیدی: تکیه طایفه اسک، حس مکان، هویت، دل‌بستگی، وابستگی، تعهد به مکان.

* این مقاله مستخرج از مطالعات رساله دکتری نویسنده اول است که با عنوان «نقش فرهنگ و اقلیم بر معماری فضاهای آیینی مازندران، نمونه‌ی موردی: تکایای مازندران»، به راهنمایی نویسنده دوم در دانشگاه آزاد اسلامی نور در سال ۱۴۰۰ به انجام رسیده است.

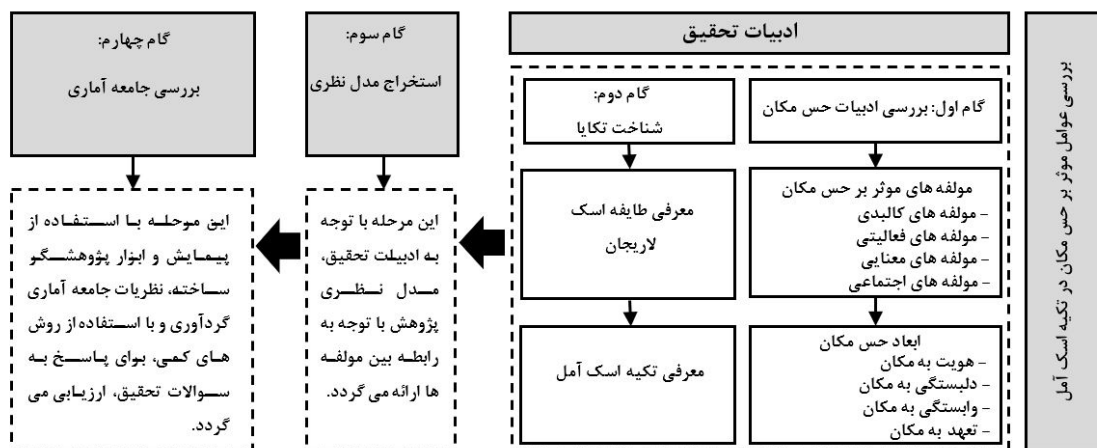
** E-mail: h72soltanzadeh@gmail.com

۱. مقدمه

اسک) و هویت مکانی (تکایای اسک) می‌پردازند، که دارای کاراکتری مشخص و ماهیت مکانی متمایز است. در واقع تحقیق مورد نظر در پی جواب این سوال است که: چه پیوندی میان تکیه طایفه اسک و حس مکان افراد طایفه وجود دارد و کدام یک از مؤلفه‌های کالبدی، فعالیتی، معنایی و اجتماعی تأثیر بیشتری را بر حس مکان دارند؟ در مرحله نخست پژوهش به بررسی مبانی نظری حس مکان و مدل‌های آن پرداخته شده است، سپس با توجه به الگوهای موجود و بررسی میدانی در تکیه طایفه اسک آمل، شناخت ابعاد و مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان حاصل شده است. در مرحله بعد که به صورت پیمایشی صورت گرفته است، به گردآوری نظر افراد طایفه اسک آمل با بهره‌مندی از پرسش‌نامه و کندوکاو آن‌ها و به‌کارگیری از داده‌های رایانه (SPSS) و آزمون‌های هم‌بستگی و رگرسیون پرداخته شده تا در نهایت پاسخ سؤال پژوهش حاصل گردد.

امروزه در بسیاری از بافت‌های تاریخی شهرها، مسئله حس تعلق به مکان به عنوان یک نقطه قوت مطرح است. معماری تکایا همواره به عنوان مکانی "اجتماع‌پذیر" در شکل‌گیری خاطرات جمعی و حس تعلق موثر بوده است. لذا با توجه به مطالب عنوان‌شده هدف از پژوهش حاضر، سنجش ابعاد حس تعلق به مکان و ارزیابی عوامل مؤثر بر آن در تکیه طایفه اسک آمل است. مهم‌ترین شاخصه‌های این پژوهش خاطر جمعی کاربر فضا از یک قومیت (طایفه اسک) برای زمان آیینی، (عاشورا) در یک فضای آیینی (تکایا) است. "احساس تعلق" به مکان تولد و بوم در فرهنگ مردم طایفه اسک مفهوم ویژه‌ای دارد. هویت افراد، تحت تأثیر مؤلفه‌های هویتی در مقیاس‌های جغرافیایی مشخص می‌شوند. "هویت مکانی" هم‌چون روستا، "هویت انسانی" یعنی گروه‌های قومی- قبیله‌ای می‌باشد. در بحث مردم‌نگاری، افراد طایفه برای معرفی خویش به شرح هویت انسانی (طایفه

شکل ۱: مدل فرآیند تحقیق

۱۳۸۸، ۵۶). افراد قبیله، خود را نه تنها با سنت‌ها و فرهنگ خویش می‌شناسند، بلکه در شناسایی فرهنگی خود سعی دارند، کوه‌ها، رودها و حیوانات ویژه‌ای را نیز که با محیط و فرهنگ جامعه او رابطه هماهنگ دارند، دخالت دهند (شکویی، ۱۳۷۱، ۱۱).

حس دل‌بستگی به مفهوم ارتباط پایدار و کارگذاری مهم میان فرهنگ کاربران فضا و مکان با جزئیات ساختن آن است که این پیوستگی سبب گسترش عمق ارتباط فرد با محیط می‌گردد. مؤلفه‌های فرهنگی معماری بومی در افزایش حس مکان دارای نقش بسزایی بوده‌اند (علی محمدی و عبدالهی، ۱۳۹۷، ۴۱). مؤلفه‌های مؤثر در شکل‌گیری خاطره جمعی شامل: مؤلفه‌های فضایی، مؤلفه‌های ذهنی ادراکی، مؤلفه‌های زمانی و مؤلفه‌های فرهنگی- اجتماعی می‌باشد (حسنی میانرودی و همکاران، ۱۳۹۸، ۲۴۴). وابستگی به مکان، رابطه پیچیده‌ای با حریم

۲. چارچوب نظری تحقیق

در ادامه به بیان جزئیاتی از "حس به مکان"، اطلاعاتی در باب "تکایای طایفه اسک آمل" و نیز چگونگی استخراج چارچوب نظری پژوهش می‌پردازیم.

۲-۱- حس به مکان و ابعاد آن

حس مکان، ریشه در تجربه‌های ذهنی هم‌چون خاطره، سنت، تاریخ و فرهنگ و اجتماع دارد و از سوی دیگر متأثر از تجربه‌های عینی در محیط است (فلاح، ۱۳۸۵، ۶۴). انسان از مکان برای بیان هویت و ریشه خود بهره می‌جوید و به جایگاهی دل‌بستگی پیدا می‌کند که احتیاجات بنیادی او را تأمین می‌کند. نقش‌پذیری مکان تابع تصمیمات انسانی متأثر از الگوهای فرهنگی است. فرهنگ از عوامل افتراق مکان‌هاست (رضوانی و احمدی،

۲-۱-۱-۵- مدل مکان اسکنل - رابرت گیفورد^۵ (۲۰۱۰)

این مدل عوامل حس مکان که قابل تعمیم باشد را در سه شاخه کلی تقسیم‌بندی می‌کند، که عبارت‌اند از:

۱. شخص: "اسکنل" شاخصه‌هایی چون کارآزمایی شخصی، نقاط اصلی زندگی و رستن شخصیتی کاربران فضا را در دسته فردی و در دسته گروهی و هم‌چنین عواملی چون فرهنگ، مذهب و تاریخی برمی‌شمارد.

۲. مکان: مکان در دسته اجتماعی، عرصه‌های اجتماعی و سمبل‌ها و نمادهای اجتماعی و مکان در دسته فیزیکی، عناصر طبیعی و انسان‌ساخت قرار دارد.

۳. فرایند روانی: اول: اثرگذاری مکان بر فرد با عواملی چون شادی، احساس غرور و افتخار و عشق و علاقه؛ دوم: شناخت و ادراک فرد با عواملی چون خاطرات، دانش و اطلاعات، پیش‌زمینه و معنا؛ سوم: مربوط به رفتار فرد نسبت به مکان است و شامل رفتارهای محافظتی نسبت به مکان یا بهسازی مکان می‌شود (Scannell & Gifford, 2010, p. 8).

۲-۱-۱-۶- مدل مکان مصطفی بهزادفر^۶ (۲۰۱۷)

رابطه بین فضا، توده و ذهن و فعالیت به منظور خلق زیبایی است. بر اساس این نظریه سه عامل (توده، کارکرد و ذهن) فضا را واجد معنا می‌کند و برای مخاطب تبدیل به مکان می‌نماید. شاخص‌ترین هنجارهای مکان در پدیدآمدن آیین‌های خاص مانند عاشورا، پدیدارشدن رویدادها و مراسم سنتی خاطره‌انگیز و حفظ آسایش برای کودکان، زنان و سالمندان در ساختار خوشاوندی است (رضوانی، بهزادفر و حبیبی، ۱۳۹۶، ۳۱).

خصوصی، ویژگی‌های کاربران فضا و مشخصات مکان دارد (Akinjokun et al., 2018, p. 4573). حس مکان نشانگر اهمیت مکانی برای کاربران در شناسایی مکان با توجه به درک رویکرد مناسب یک مکان برای گروه خاصی از کاربران فضا می‌باشد (Ujang & Zakariya, 2015, p. 380).

۲-۱-۱-۱- مدل‌های مکان از دیدگاه صاحب‌نظران

مهم‌ترین مدل‌های نظریه پردازان از حس مکان که گاهاً با هم هم‌پوشانی دارند، عبارت‌اند از:

۲-۱-۱-۱- مدل مکان ادوارد رلف^۱ (۱۹۷۶)

"رلف" در مقام یک استاد پدیدارشناسی، مکان را تشکیل شده از زیستگاه بکر و ساختگی در کنار کارهای انسان‌ساخت و مفاهیم می‌داند که آزمون آن می‌تواند در سنجش‌های گوناگون روی دهد (Conter, 1977). تیونا مکان را شامل سه مؤلفه‌ی «کالبد»، «فعالیت» و «معنا» می‌داند (Tuan, 1997) که کاربر فضا آن را تجربه کرده است. در این حالت شخص با مکان یکی می‌شود (Relph, 1976؛ شاهچراغی و بندرآباد، ۱۳۹۵، ۲۷۲).

۲-۱-۱-۲- مدل مکان دیوید کانتر^۲ (۱۹۷۷)

"کانتر" عقیده دارد که نمی‌توان مکان را شناسایی کرد مگر آنکه بدانیم ۱. چه نگرش و کنشی نسبت به مکان داریم؟ (فعالیت)، ۲. ویژگی‌های فیزیکی آن محیط باید چگونه باشد؟ (خصوصیات فیزیکی)، ۳. دیدگاهی که کاربران فضا از آن کنش در فضای ساخته شده دارند به چه نحو است؟ (تصورات) (شاهچراغی، بندرآباد، ۱۳۹۵، ۲۷۰).

۲-۱-۱-۳- مدل مکان جان پانتر^۳ (۱۹۹۱)

این مدل به تبیین کیفیت مؤلفه‌های فضاهای شهری می‌پردازد. می‌توان بُعدهای پدیدآورنده وضعیت فضای شهری را بُعدهایی در راستای بشاخصه‌های پدیدآورنده مکان ستایش نمود. با اقتباس از نظریه مکان پانتر کیفیت محیط شهری عبارت است از سه مؤلفه «کالبدی»، «فعالیتی» و «تصوری» (پاسدار شیرازی و صادقی، ۱۳۹۴، ۳۲۶).

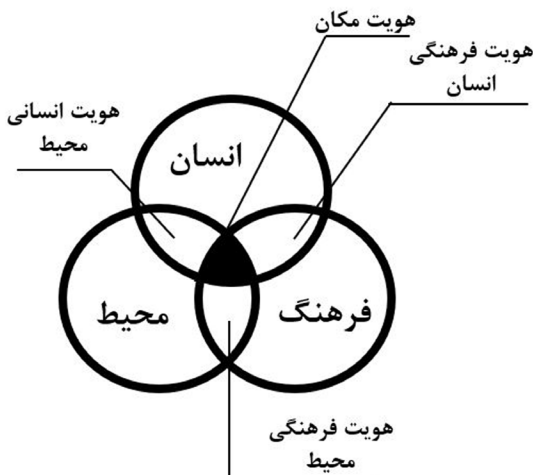
۲-۱-۱-۴- مدل مکان جان مونتگومری^۴ (۱۹۹۸)

مؤلفه‌های مدل کانتر عبارت‌اند از: «فعالیت»: تنوع، سرزندگی، دیدارهای چهره به چهره مردم، سنت‌ها، حرکت، جاذبه‌ها؛ «کالبد»: سنجش، توان‌مندی، رهیافت، علائم شهری، نسبت محیط به بناها، عرصه عمومی؛ «تصورات ذهنی»: نمادگرایی و خاطره، تصویرپذیری، تجربه حسی، قابلیت ادراک، جامعیت و جهان‌شمول بودن (کاوش‌نیا و همکاران، ۱۳۹۶، ۱۵۴).

است استوار بر سلسله دگرگونی مؤلفه های هم سو با ابعاد اشتراکی درونی که سبب تولید نوعی وحدت در مکان می شود، که مکان را از بقیه مکان ها ممتاز می کند (نقره کار و علی الحسینی، ۱۳۹۶، ۱۳۹).

کالبد جایگاه به هم پیوستن فرم، کارکرد، مفهوم و زمان در ارتباط با کنش گر اجتماعی، فرهنگ و محیط است (نقی زاده، ۱۳۹۳، ۱۰۹). هویت مکانی امری بیرونی از تفکر انسان است و در فضا با مسیر حرکت رفت و برگشت متوالی درون و بیرون محقق می شود. فضا به مکان تبدیل شده و مکان در ذهنیت به عینیت می رسد. عینیت ما از مکان موجب حس تعلق شده و تشخیص هویت در آن به حسی آشنا و خودمانی تبدیل گردیده است و تداعی کننده احساس خاطره انگیزی در شکل گیری مکان را پدید می آورد (مفیدی شمیرانی و همکاران، ۱۳۹۵، ۸۹).

شکل ۵: نمودار هویت مکان، «ارتباط انسان، فرهنگ و محیط»

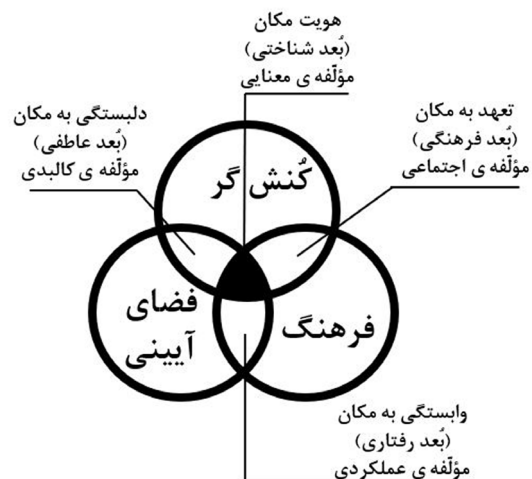
این منزلت برترین جایگاه از حس مکان است و کاربر فضا ژرف ترین پیمان را نسبت به مکان پذیرش دارد و پارسایی، علاقه، جانبازی به مکان در راستای رویکردها، شایستگی ها، رهایی، آسایش و آرامش در جایگاه های متفاوت را از خود پدیدار می کند (shami, 1991؛ نقره کار و علی الحسینی، ۱۳۹۶، ۱۳۹). در این پژوهش، مطالعات حس مکان به عنوان نگرشی چندبعدی در نظر گرفته می شود که به بررسی و توصیف ارتباط فرهنگی میان افراد و محیط فیزیکی می پردازد.

حس مکان متأثر از آشنایی و تداوم مراجعه در تجربه ای درازمدت است (Lindsay & Gifford, 2014, p. 21). احساس عشق به فضای ساخته شده عالی ترین مرتبه رابطه ای کاربر فضا و فضای انسان ساخت است که در اثر حس دل بستگی، مکان به آسایشگاه روحی و روانی دگرگون می شود و ارزشمندی فضا برای کاربر فضا، شایسته تر از یک نقطه جغرافیایی در دستگاه مختصات است (معصومی و میرخطیب، ۱۳۹۶، ۵۴).

۲-۲-۱-۲- هویت مکان (بعد شناختی)

هویت مکان، بخشی از هویت شخصی است. هویت مکان در اثر تجربه مستقیم محیط فیزیکی رشد می یابد. بنابراین بازتابی از وجوه اجتماعی و فرهنگی مکان است (قاسمی اصفهانی، ۱۳۹۰، ۶۴). هویت مکان دستاورد سیستم محرکی

شکل ۴: نمودار حس مکان، «فرآیندهای تعاملی مکان با پیوندهای اجتماعی»

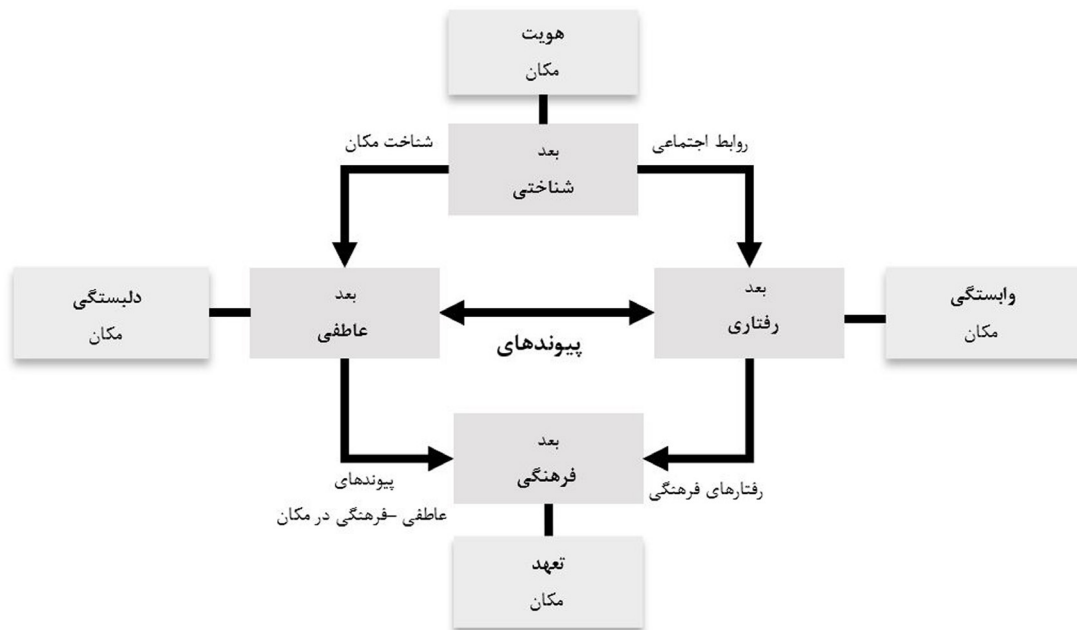
۲-۲-۱-۲- وابستگی به مکان (بعد رفتاری)

وابستگی به مکان با سه معیار تعریف می شود: الف: توانایی پاسخ گویی مکان که به نیازهای فرد نیز اشاره دارد. ب: تأثیرات حسی در رابطه با مکان: احساس مثبت تجارب قبلی فرد از مکان، تعداد دفعات حضور در مکان خاص، میزان توقف در مکان است (دانشپور و همکاران، ۱۳۸۸، ۴۰). ارتباط فرد با مکان در ایجاد حس وابستگی به دلیل حس یگانگی که با مکان دارد با بعد رفتاری معادل است.

۲-۲-۱-۲- تعهد به مکان (بعد فرهنگی)

پذیرش جاودانگی مکان، سبب صیانت از آن مکان می گردد، با زنده سازی مراسم آیینی و با ساماندهی ادراک و حواس کنش گر اجتماعی سبب مراقبت و پشتیبانی از مکان می گردد (مستغنی و اعتمادی، ۱۳۹۶، ۱۰۹).

شکل ۶: ابعاد حس مکان بر اساس مطالعات پیشین و بستر موضوع

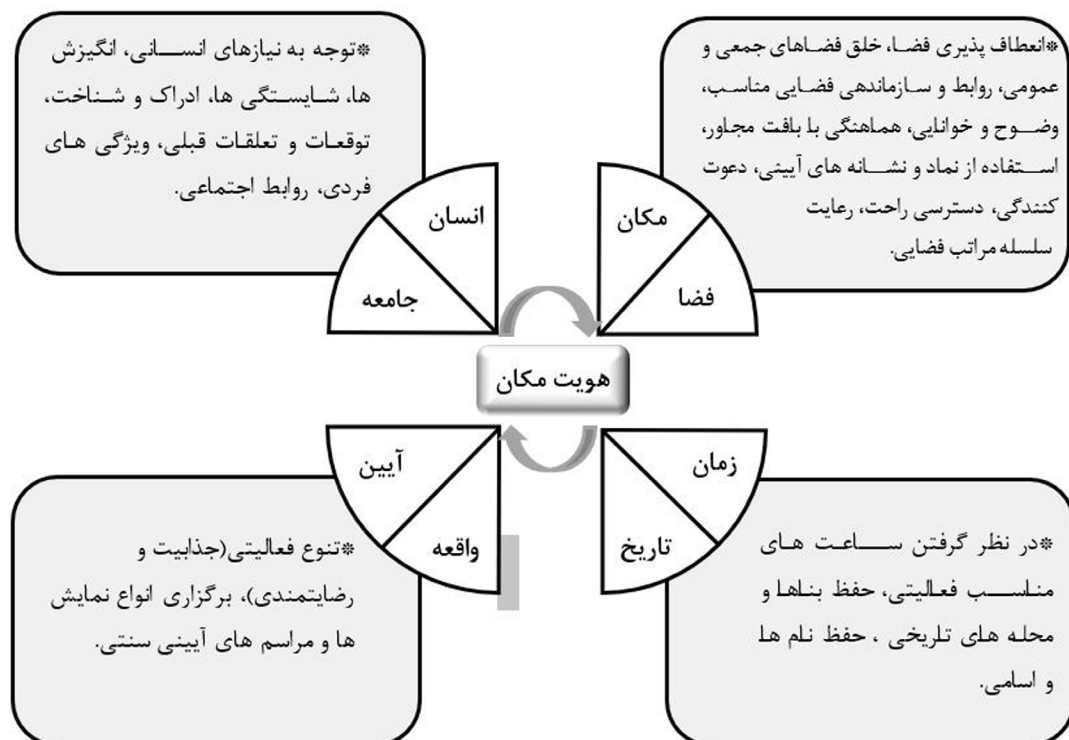

پیوستگی دو سویه کاربر فضا با سازه‌های انسان‌ساخت، تلاش و تکاپو و مفاهیم کالبد می‌باشد. هر آنچه محیط و زمانه ابراز می‌دارد مکانی فراخور آن را می‌آفریند (Carmona, 2003, p. 98).

۲-۱-۳- مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان

چهار عامل مؤثر در ایجاد حس مکان شامل: عامل فیزیکی، عامل ادراکی شناختی، عملکردی و عامل زمان می‌باشد (Yazdanfar & partner, 2019, p. 121). حس مکان، در

شکل ۷: مدل رابطه چهارگانه فضا، جامعه، تاریخ، واقعه در ساخت مکان

(نقی زاده، ۱۳۹۳؛ رحیمی و همکاران، ۱۳۹۳، ۵)

مکان بلکه با مؤلفه جمعی کاربر فضا نیز سروکار دارد. محل کانونی فرهنگی اجتماع‌پذیر، محل برگزاری مناسک، هویت تاریخی مکان و محل پیونددهنده اعضای طایفه از مؤلفه‌های فرهنگی اجتماعی در ایجاد سرزندگی در اماکن مذهبی است (ستاری فرد، ۱۳۹۴، ۱۴۷). تعامل سازگار بین فرد و مکان، کالبدی با احساس خشنودی انسان از این مرآده جمعی حاضر در مکان اتفاق می‌افتد، و توانایی ادراک به آن را برای کاربر فضا فراهم می‌سازد. تکایا وظیفه برجستهای در تحکیم وحدت جمعی، پیشرفت فرهنگ مذهب شیعه دارند.

۲-۱-۳-۴ - مؤلفه‌های معنایی (ادراکی - شناختی، محتوایی - نمادین)

«معنا» منعکس‌کننده فرهنگ، عقاید، ارزش‌ها و محل دریافت تصویر و ادراک ذهنی و شکل‌دهنده هویت فرهنگی و زنده کردن یاد خدا و ارزش‌های دینی و احترام به خاندان رسول (ص) است (ستاری فرد، ۱۳۹۴، ۱۴۷). ماهیت معنا، به طور تلویحی در رابطه با سه مؤلفه اساسی تعامل اجتماعی است. این مؤلفه‌ها عبارتند از: حرکات یکی از طرفین، واکنش به آن اشارت از جانب طرف دوم و تکمیل عمل اجتماعی که با حرکت طرف اول آغاز شده بود (آبل، ۱۳۸۷، ۱۵۵). تکایا با توجه به گستره بالای مفاهیم مقتدرانه پایا و ایستا بوده‌اند. شاخص‌ترین مؤلفه در این پیوند، کارکرد تکایا در اجرای آیین‌های عاشورایی و تعزیه است. به طور یقین نگرش اصلی این است که دورنمایه پیغام عاشورا شاخصه ممتازی در اجابت به نیازهای مذهبی و احساسی مردم و در نتیجه شکل‌گیری معنا در این مکان‌ها شده است. در پژوهش حاضر، همانند برخی از پژوهش‌ها، زمینه‌ی دیگری با عنوان "مؤلفه اجتماعی" با توجه به موضوعیت داشتن این مؤلفه در تکایا، در نظر گرفته شده است و عوامل مؤثر بر حس مکان در چهار دسته کلی: شامل مؤلفه‌های "کالبدی"، "فعالیتی"، "معنایی" و "اجتماعی" قرار می‌گیرند (شکل ۸).

۲-۱-۳-۱ - مؤلفه‌های کالبدی (فیزیکی و ریخت - فرم و شکل)

بُعد کالبدی مکان نقش بی‌واسطه در خشنودی و نقش با واسطه آن بر عشق و علاقه به مکان نمایان دارد. محیط کالبدی با ایجاد فرصت، تحریک و تشویق انسان در رفتار او تأثیر می‌گذارد، مؤلفه‌های کالبدی (نور، رنگ، صدا، دما) ابزار نیرومندی در ارتقای بهبود مکان هستند (جایدی و جعفرخواه، ۱۳۹۲، ۱۱). عوامل کالبدی مؤثر در ادراک حس مکان از دیدگاه کریستین نوربرگ و شولتز (Norberg & Schuls, 1997): مقیاس انسانی - تنوع بصری (اندازه مکان - فاصله، درجه محصوریت - بافت، تضاد - رنگ، مقیاس - بو، تناسب - صدا) است (میرغلامی و آیشم، ۱۳۹۵، ۷۲).

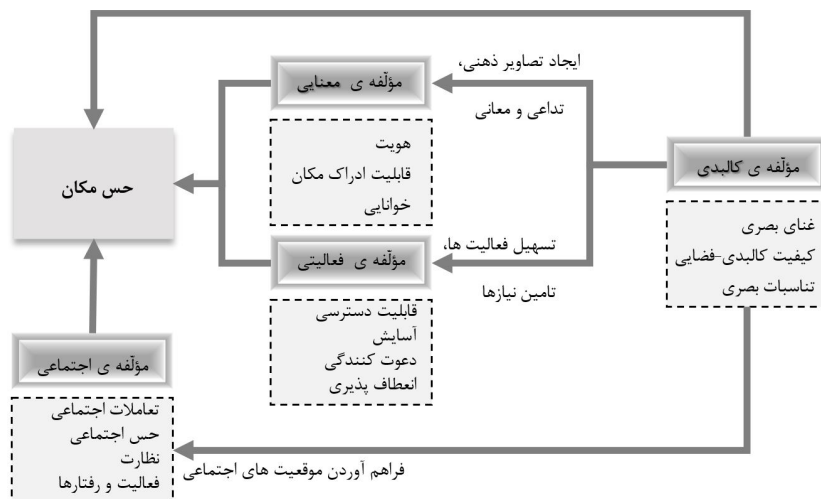
۲-۱-۳-۲ - مؤلفه‌های فعالیتی (کارکردی - عملکردی)

یکی از اصلی‌ترین شاخصه‌های مکان که در پیشرفت درک مکان کاربران فضا به آن مکان نقش دارد، فعالیت‌ها و تکاپوی بین کنش‌گران اجتماعی مکان است (Rubištain & Parmelee, 1992; Relf, 1976; Low & Altman, 1992). آیین‌های جمعی نمایش‌های نمادینی هستند که از طریق آن‌ها، همسان‌سازی تعلق تحت معنویتی واحد تقویت می‌شود؛ که هدف عموم شرکت‌کننده یادآوری و زنده نگه‌داشتن، آیین‌ها، در ایام ویژه و تکرار همگانی آن است. تکایا به عنوان یک مجموعه فضاهای آیینی فرهنگی مهم‌ترین فضای مقدس و معنوی است که در برگزاری آیین عبادی و مناسک عاشورا به عنوان اصلی‌ترین رکن کارکردی - فعالیتی است.

۲-۱-۳-۳ - مؤلفه‌های اجتماعی (فرهنگی - اجتماعی)

شناخت اعمال و رفتار کاربر فضا نه تنها با مؤلفه شکلی

شکل ۸: مدل عوامل تأثیرگذار محیط در شکل‌گیری حس مکان

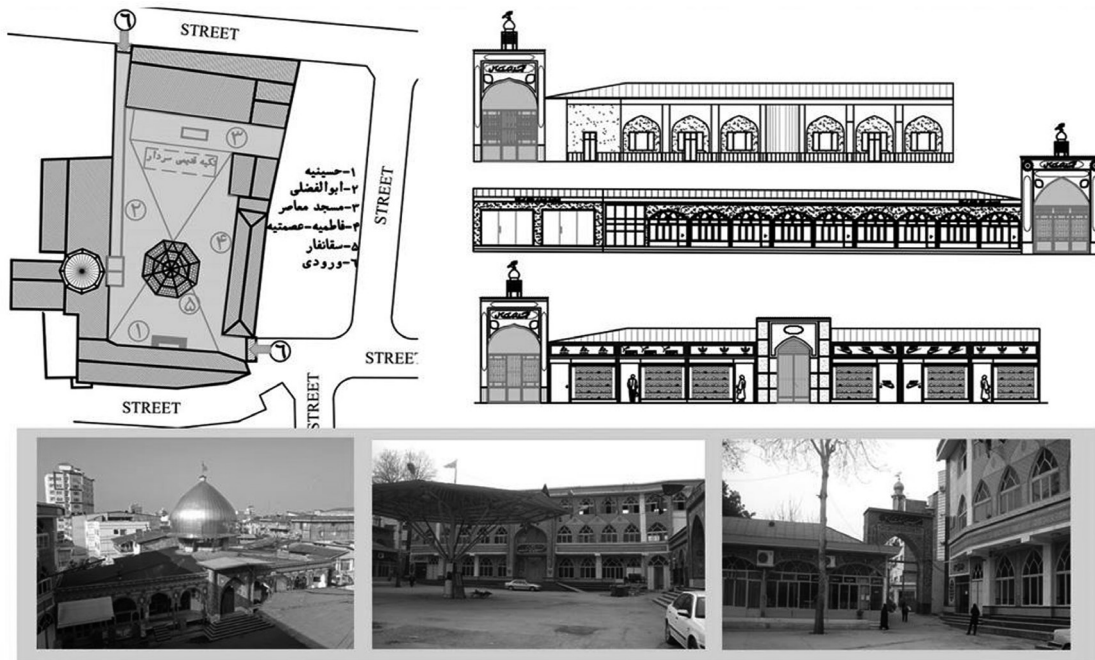

۲-۲- تکایای طایفه اسک آمل

تکایا به عنوان یک فضای آیینی و یک نماد برای بازآفرینی مکان و فضای شهادت امام حسین (ع) ساخته می‌شود که برگزاری آیین و مناسک محرم مستلزم مشارکت جمعی می‌باشد (امین زاده، ۱۳۸۶، ۱۲).
دوران صفوی با ارج نهادن به آیین‌های عزاداری سبب خلق معماری آیینی تکایا گردید. تکایای مازندران، نمونه‌ای گویای استفاده از بیان معماری برای ابراز موجودیت ساختار

قدرت، توسط عاملان حکومتی می‌باشد. دربار قاجار روی خوانین اسک لاریجان حساب ویژه‌ای داشتند. خاندان خان اسکی بیشتر ریاست‌طلب و سیاست‌مدار بودند. کار اساسی خوانین اسک لاریجان احداث سه تکیه به عنوان "تکیه سرداریه" در مکان فعلی تکیه اوجی‌آباد و اسک آمل و نیایکی محله آمل (حسینی ارشاد) بود که در حال حاضر فقط تکیه تاریخی اوجی‌آباد باقی مانده است (سعیدی شاهاندشتی، ۱۳۹۱، ۱۲۱).

شکل ۹: تکیه طایفه اسک

در قسمت شمالی زمین در دو طبقه بنا گردید و سقاخانه قسمت غربی تکیه را ابوالفضلی می‌گفتند. در سال ۱۳۱۶ هجری قمری این تکیه‌ی قدیمی به عنوان دبستان فرهنگ نام‌گذاری شد. در مرحله‌ی دوم تعدادی سقاخانه‌های جداگانه در سه قسمت شرقی و غربی و جنوبی به جز ابوالفضلی برای خاندان چهارگانه‌ی اسکی ساختند. مسجد تکیه اسک در قسمت شمالی زمین در سال ۱۳۴۱ هجری قمری ساخته شد. در سال ۱۳۶۳ هجری قمری تکیه تاریخی سرداریه را تخریب کردند و در قسمت غربی، ابوالفضلی بزرگ، در قسمت جنوبی، حسینیه بزرگ و در قسمت شرقی جایگاه جداگانه زنان، زینبیه را ساختند.

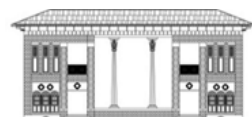
طوایف روستاهای کوهستانی لاریجان از منطقه‌ی "بیلاقی جنوب مازندران" به علت سرمای شدید در فصل زمستان به قسمت دشت و جلگه‌های در منطقه‌ی "فشلاقی شمال مازندران" برای کشت برنج مهاجرت کردند. هر طایفه، محله‌ای در بافت قدیم ایجاد کردند. با برپایی تکیه به نام طایفه، محله‌ها هویت یافته‌اند. طایفه اسک لاریجان پس از مهاجرت به آمل گروهی در محله اسپه کلا (اسک دوم) و گروهی دیگر به روستای اوجی‌آباد و روستای اسکی محله سکونت کردند.

طایفه‌ی اسک آمل در سال ۱۳۱۲ هجری قمری زمین تکیه‌ی اسک را خریداری کردند و در ضلع غربی زمین، با احداث سقاخانه‌ها، تعزیه‌خوانی را برپا کردند. تکیه سرداریه

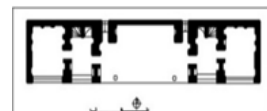
شکل ۱۰: پلان تکیه سرداریه شکل ۱۱: نقاشی تکیه سرداریه شکل ۱۲: نمای تکیه سرداریه شکل ۱۳: تکیه سرداریه

(www.amoleh.ir)

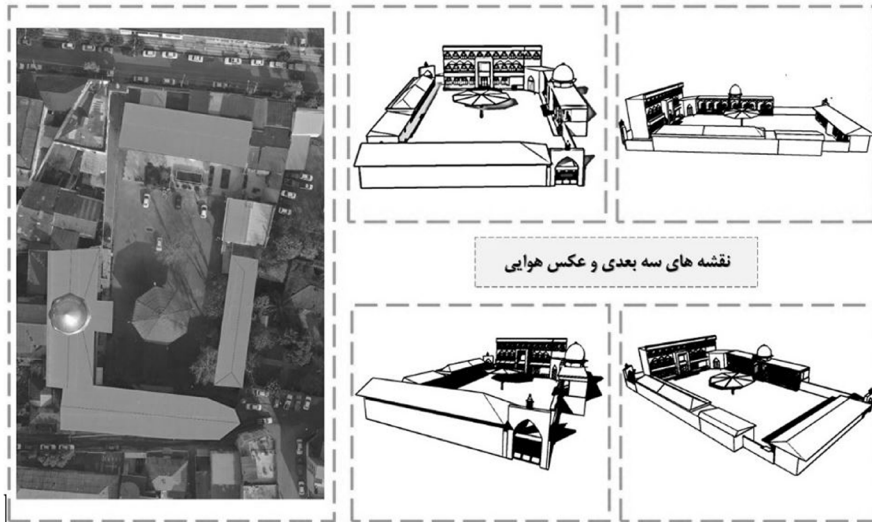
(پیرنیا، ۱۳۸۴، ۳۷)

هویت بخش تکایا به عنوان معماری مقدس شیعه تبلیور یافته است (حسن پور و سیدیان، ۱۳۹۴، ۱۱۰).

تکایای طایفه اسک مطابق اصول بنیادین معماری سنتی ایران و شریعت، طریقت و حقیقت همه را گرداگرد خود آورده است و تحت تأثیر عقاید مذهب شیعه در ساختار

شکل ۱۴: تکیه طایفه اسک آمل

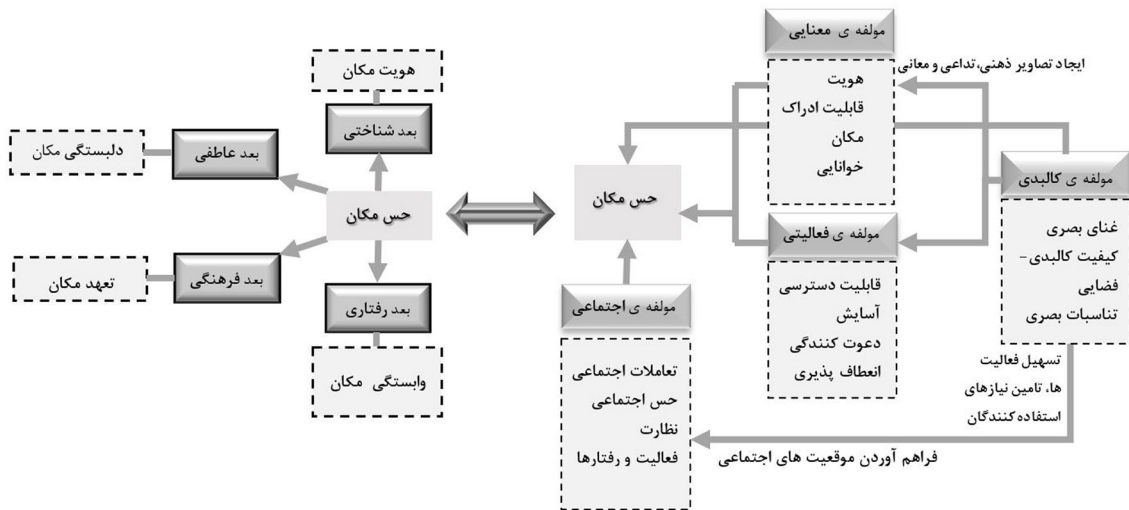
نقشه های سه بعدی و عکس هوایی

ترکیب مدل های گوناگون مطرح شده در خصوص حس مکان و اضافه شدن "مؤلفه های اجتماعی"، "بعد فرهنگی" و "تعهد به مکان" ارائه شد که مدل نظری پژوهش را شکل می دهد (شکل ۱۵).

۲-۳- استخراج چارچوب نظری پژوهش

اندیشمندان حوزه حس مکان چارچوب های مختلفی از این مفهوم عنوان کرده اند در این پژوهش تلاش شد دسته بندی کلی تری که شامل تمامی ابعاد مؤثر در حس مکان است، ارائه گردد. به این ترتیب، مدل پیشنهادی با

شکل ۱۵: مدل نظری پژوهش

۳. روش بررسی

روش شناسی این پژوهش از نظر هدف کاربردی، ماهیت: توصیفی-تحلیلی، استراتژی: پیمایش، شیوه پژوهش: کمی و رویه جمع آوری داده: پرسش نامه می باشد. عوامل مؤثر بر حس مکان و همچنین مهم ترین ابعاد حس مکان در تکیه

طایفه اسک آمل، از طریق مرور ادبیات تحقیق و همچنین مطالعات زمینه ای در خصوص جامعه مورد مطالعه حاصل شده است، سپس با بهره مندی از پرسش نامه پژوهشگر و بر پایه "طیف لیکرت"، توسط ساکنان مورد ارزیابی قرار گرفته است. در این مطالعه حس مکان به عنوان رویکردی چند بعدی و با رویکرد کمی مبتنی بر داده ها و بر پایه ی

نگرش‌سنجی در مقیاس لیکرت انجام گرفته است. جهت تحلیل داده‌ها نیز از نرم‌افزار SPSS استفاده شده و روابط بین متغیرها با استفاده از سنجش هم‌بستگی پیرسون بهره گرفته شده است. همچنین برای سنجش پایایی تحقیق در جامعه نمونه، از آزمون الفبای کرونباخ استفاده شده است.

۳-۱- جامعه آماری و حجم نمونه

شرکت‌کنندگان در این پژوهش، شامل ساکنان آمل از طایفه اسک بودند که جهت قابلیت تعمیم یافته‌های تحقیق، پراکندگی نمونه‌ها در سه قسمت مختلف جغرافیایی این شهر (کوهستانی، شهر، دشت و جلگه) انتخاب شدند. حجم نمونه در این مطالعه بر اساس فرمول کوکران محاسبه شد که برابر تعداد تقریبی ۲۶۱ نفر بود که با توجه به پرسش‌نامه‌های بازگشت داده‌شده و حذف کردن پرسش‌نامه‌های اشتباه، نظریات ۲۶۱ نفر مورد ارزیابی قرار گرفت.

۳-۲- پایایی و روایی ابزار سنجش

ابزار سنجش (سنجش حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل) در چند مرحله ساخته شد:

۱- گویه‌های پرسش‌نامه با توجه به مؤلفه‌ها، مطالعات انجام‌شده در خصوص موضوع و همچنین مطالعات زمینه‌ای در خصوص موضوع تدوین شد. در این راستا مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان در چهار مؤلفه و ۲۱ گویه شامل: چهار گویه "مؤلفه‌های فعالیتی"، شش گویه "مؤلفه‌های اجتماعی"، شش گویه "مؤلفه‌های معنایی"، پنج گویه "مؤلفه‌های کالبدی" و ابعاد حس مکان در چهار مؤلفه و ۱۸ گویه شامل: چهار گویه "هویت مکان"، پنج گویه "تعهد به مکان"، چهار گویه "وابستگی به مکان" و پنج گویه "دل‌بستگی" به مکان تنظیم شد.

۳- اطمینان از گویایی و وضوح سؤالات پرسش‌نامه، پس از انجام دادن آزمون شفاهی با گروه کوچکی از حجم نمونه (مشتمل بر ۳۰ نفر) به دست آمد. به این ترتیب که از آنان خواسته شد سؤالات را یک‌به‌یک بخوانند و مفهوم

هر سؤال را توضیح دهند. ۴- پس از اطمینان از روایی سؤالات، آزمون مقدماتی با ۵۰ نفر از جامعه نمونه به عنوان تست پایلوت (پیش‌آزمون) اجرا شد. آن‌گاه سؤالات پرسش‌نامه مقدماتی، با روش تحلیل عامل بررسی شد. در نهایت پرسش‌نامه اصلی با ۴۰ سؤال تنظیم شده و اعتبارسنجی و روایی آن مورد بررسی قرار گرفت.

تعیین پایایی و روایی سؤالات در پژوهش حاضر، با روش آلفای کرونباخ صورت گرفت. عدد آلفای کرونباخ کل برابر ۰.۹۴۳ پایایی مطلوبی را برای سؤالات نشان می‌داد.

۴. یافته‌ها

گویه‌های پرسش‌نامه طبق "طیف لیکرت" توسط جامعه نمونه امتیازدهی انجام شد و برآیندها با بهره‌مندی از نرم‌افزار SPSS و سنجش‌های مختلف ارزیابی شد که در دو قسمت آمار توصیفی و تحلیل نتایج بیان می‌گردد.

۴-۱- آمار توصیفی

بر اساس توصیف یافته‌های حاصل از پرسش‌نامه، در دو متغیر گزاره‌های حس مکان و مؤلفه‌های حس مکان، این‌گونه به نظر می‌رسد که حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل در سطح متوسط و بالا قرار دارد، بدین ترتیب که "هویت مکان" در میان مردم طایفه اسک دارای میانگین ۳.۷۱، "دل‌بستگی" به مکان ۳.۶۱، "وابستگی به مکان" ۳.۴۴ و "تعهد به مکان" ۳.۵۱ را دارند. این نتایج نشان می‌دهد که هویت به مکان و گزاره‌های آن مورد توجه ساکنان قرار دارد. بررسی آمار توصیفی مؤلفه‌های حس مکان نیز نشان داد که در اکثر موارد رضایت‌مندی مردم طایفه اسک در سطح متوسط و بالا قرار دارد؛ به این ترتیب که میانگین رضایت‌مندی مؤلفه‌های فعالیتی در بین ساکنان ۳.۷۵، مؤلفه‌های اجتماعی ۳.۷۶، مؤلفه‌های معنایی ۳.۵۱ و مؤلفه‌های کالبدی ۳.۵۹ را دارند. این یافته‌ها نشان می‌دهد که مؤلفه‌های فعالیتی و اجتماعی به دلیل گوناگونی و تنوعی که در تکیه وجود دارد، بیش‌تر مورد توجه پاسخ‌دهندگان بوده است (جدول ۱).

جدول ۱: بررسی وضعیت سنجها و عوامل مؤثر بر حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل

میانگین	انحراف معیار	واریانس
۳.۶۱	۰.۷۷۴	۰.۵۹۹
۳.۷۱	۰.۶۷۴	۰.۴۵۴
۳.۴۴	۰.۷۱۰	۰.۵۰۴
۳.۵۱	۰.۶۱۳	۰.۳۷۶
۳.۵۹	۰.۷۱۵	۰.۵۱۲
۳.۵۱	۰.۶۶۰	۰.۴۳۷
۳.۷۵	۰.۶۰۸	۰.۳۷۰
۳.۷۶	۰.۵۸۷	۰.۳۴۶

مؤثر بر حس مکان و ابعاد حس مکان، نمایش داده شده است. اکثر معیارهای بررسی شده در این پژوهش دارای رابطه معنادار با ابعاد حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل هستند و همه مؤلفه‌ها در سطح ۹۹ درصد (Sig:0.00) دارای معناداری می‌باشند. نتایج نشان می‌دهد که در این بین، "تعهد به مکان" دارای بیشترین همبستگی با مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان است به طوری که دارای ضریب همبستگی ۰.۷۵۹ با "مؤلفه‌های معنایی" و ۰.۷۵۷ با "مؤلفه‌های کالبدی" مؤثر بر حس مکان است. بنا بر یافته‌های پژوهش این‌گونه به نظر می‌رسد که عواملی مانند ساختار خویشاوندی روابط طایفه ای و قومی، وجود فعالیت‌های اجتماعی دینی مانند وقف، نذر و زیارت، وام قرض الحسنه برگزاری مراسم آیینی، نوع کاربر فضا و دوره تاریخی تکیه متأثر از مؤلفه‌های کالبدی و معنایی حس مکان است. در این بین، کمترین میزان همبستگی نیز مربوط به بعد وابستگی به مکان و مؤلفه‌های فعالیت می‌باشد. (۰.۵۵۶)

۴-۲-۲- آمار تحلیلی

برای کشف رابطه بین مؤلفه‌های حس مکان و ابعاد حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل از سنجش همبستگی پیرسون بهره گرفته شده است. برای اجرای روش آماری فراخور و نتایج خردمندانه درباره گمانه‌های پژوهش، باید نمایان شود که اطلاعات گردآوری شده از پراکنش بهنجار مستفید هستند یا خیر؟ که در صورت نرمال بودن نتایج می‌توان از سنجش پارامتریک و در صورت نرمال نبودن باید از سنجش‌های ناپارامتریک استفاده کرد. با این نگرش در تحقیق حاضر از سنجش ارزشمند "کلموگروف-اسمیرنوف" برای بازبینی پنداشت به هنجار بودن داده‌ها استفاده شد که نتایج حاکی از معناداری تمام مؤلفه‌ها با ارزش تر از ۰.۰۵ است؛ پس برآیند این کمیت‌ها دارای پراکنش بهنجار می‌باشند. بنابراین از سنجش "همبستگی پیرسون" برای واری پیوستگی بین مؤلفه‌ها استفاده شد.

۴-۲-۱- همبستگی میان مؤلفه‌های چهارگانه و ابعاد حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل

در جدول ۲، رابطه همبستگی میان مؤلفه‌های چهارگانه

جدول ۲: بررسی همبستگی بین مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان و ابعاد حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل

مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان	ابعاد حس مکان	دل‌بستگی به مکان	هویت مکانی	وابستگی به مکان	تعهد به مکان
مؤلفه‌های کالبدی	ضریب همبستگی پیرسون	۰.۶۵۵	۰.۶۹۳	۰.۶۷۴	۰.۷۵۷
	سطح معناداری	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰
مؤلفه‌های معنایی	ضریب همبستگی پیرسون	۰.۶۸۱	۰.۶۶۱	۰.۶۸۰	۰.۷۵۹
	سطح معناداری	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰
مؤلفه‌های فعالیت	ضریب همبستگی پیرسون	۰.۵۵۹	۰.۵۹۴	۰.۵۵۶	۰.۶۰۱
	سطح معناداری	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰
مؤلفه‌های اجتماعی	ضریب همبستگی پیرسون	۰.۶۸۱	۰.۶۴۸	۰.۶۷۸	۰.۶۸۸
	سطح معناداری	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰

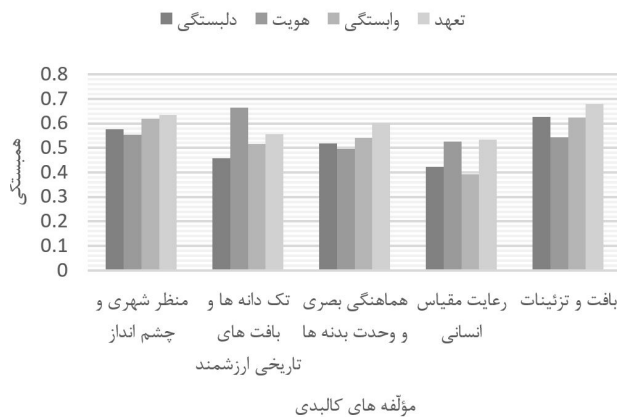
۴-۲-۲- بررسی همبستگی مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان و ابعاد آن در تکیه طایفه اسک آمل

در شکل ۱۰ تا ۱۳ میزان همبستگی میان مؤلفه چهارگانه و ابعاد حس مکان نمایش داده شده است. همان‌گونه که ملاحظه می‌گردد، تمامی مؤلفه‌های بررسی شده در پژوهش، با ابعاد حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل، رابطه مثبت و معناداری برقرار کرده‌اند. در این میان موارد «دسترسی و نفوذپذیری» با بعد هویت (۰.۳۴۰) و دل‌بستگی به مکان (۰.۳۳۲) رابطه کمتری دارد، به این معنا که در جامعه مورد مطالعه، هویت مکان و دل‌بستگی مکان استفاده‌کنندگان از تکیه طایفه اسک

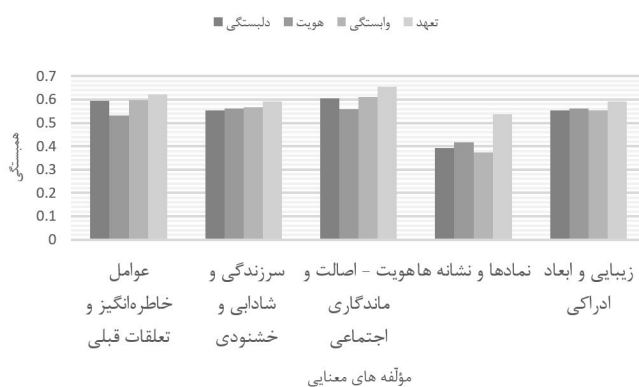
آمل، تأثیرپذیری کمتری از مؤلفه‌ی مذکور دارد. در حالی که طبق یافته‌های تحقیق، مؤلفه‌ی «دسترسی و نفوذپذیری» با میانگین ۳.۷۰ در سطح متوسطی قرار دارد و دسترسی‌های پیاده و سواره مناسب به تکیه وجود دارد ولی این مورد نتوانسته تأثیر محسوسی بر ارتقاء بعد هویت و دل‌بستگی به مکان در این تکایا داشته باشد. اما در مقابل همان‌گونه که در اشکال ۸ تا ۱۲ مشخص است، مؤلفه‌ی «بافت و تزئینات» با شدت زیادی با بعد تعهد مکان (۰.۶۸۱)، دل‌بستگی به مکان (۰.۶۲۷) و وابستگی به مکان (۰.۶۲۴) همبستگی دارد. هم‌چنین مؤلفه‌ی «هویت- اصالت و ماندگاری» دارای همبستگی بالا با بعد تعهد به مکان (۰.۶۳۵) می‌باشد. «منظر شهری

تأثیرگذاری بر حس مکان استفاده‌کنندگان از تکیه طایفه اسک آمل را داشته‌اند.

شکل ۱۷: مقایسه ضریب هم‌بستگی میان "مؤلفه‌های کالبدی" و ابعاد حس مکان در جامعه نمونه

شکل ۱۸: مقایسه ضریب هم‌بستگی میان "مؤلفه‌های اجتماعی" و ابعاد حس مکان در جامعه نمونه

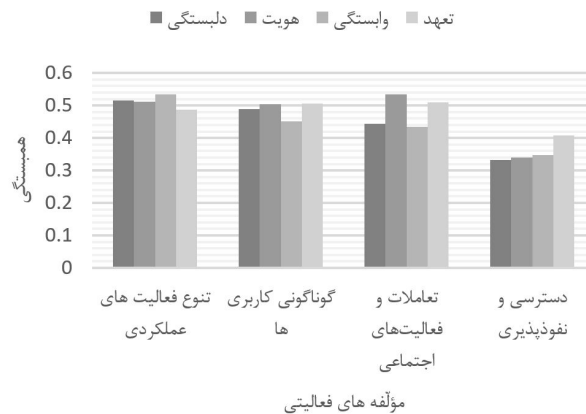

متغیرهای پیش‌بینی هم‌خطی وجود ندارد. به گونه‌ای که مقادیر شاخص تحمل (۰.۳۳-۰.۴۸) کمتر از ۱ و مقادیر شاخص تورم واریانس (۳.۱۶-۱.۱۸) کمتر از ۱۰ بود که حکایت از رعایت مفروضه عدم هم‌خطی بین متغیرها داشت. به دلیل اینکه استیونس (۲۰۰۲) به نقل از (میرز و گامست، ۲۰۰۶) مقادیر VIF بزرگ‌تر از ۱۰ را حاکی از هم‌خطی چندگانه بین متغیرهای پیش‌بین می‌داند، سایر مشخصه‌های تحلیل‌های رگرسیون در جدول ۳ مشاهده می‌شود.

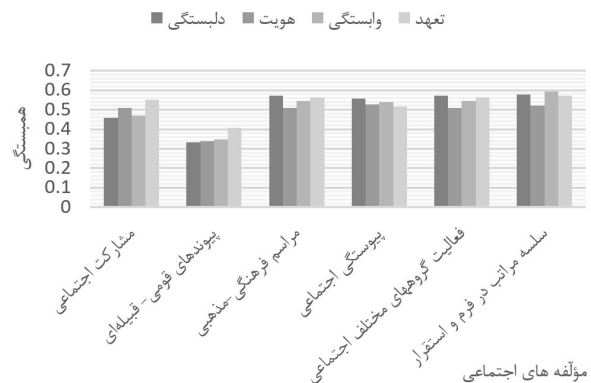
در این مرحله با توجه به آزمون رگرسیون، در جدول ۴ ضریب تعیین^۷ با معناداری ۰.۰۰ (آزمون F برابر ۲۰۹.۱۹۰) بین هر یک از مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان (کالبدی، فعالیتی، معنایی و اجتماعی) و ابعاد حس مکان از ۷۶ درصد است؛ یعنی رابطه معناداری بین مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان با ابعاد حس مکان وجود دارد. در این بین "مؤلفه‌های

و چشم‌انداز محله» نیز دارای هم‌بستگی مثبت و بالا با بعد تعهد به مکان (۰.۶۳۵) و بعد وابستگی به مکان (۰.۶۲۰) است. بدین معنا که موارد مذکور سهم بیشتری در

شکل ۱۶: مقایسه ضریب هم‌بستگی میان "مؤلفه‌های فعالیتی" و ابعاد حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل

شکل ۱۹: مقایسه ضریب هم‌بستگی میان "مؤلفه‌های اجتماعی" و ابعاد حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل

۴-۲-۳- بررسی رابطه رگرسیون مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان

در ادامه جهت بررسی سهم مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان، از واکاوی "تنازل خطی" چندگانه به شیوه همانگی بهره‌وری شد، ولی در جهت بهره‌مندی از الگو "تنازل خطی" بایسته است انگاره‌های بهره‌وری شده از آن مورد واکاوی قرار گیرد، بدین نگرش سنجش‌های "دوربین واتسون" برای واکاوی خودایستایی خطاها و سنجش "هم خطی" با دو شناسه توان تحمل و شاخص تورم و سنجش پراکندگی انجام شد. در پیش‌بینی حس مکان از طریق مؤلفه‌های مؤثر بر آن، ارزش عددی آزمون‌های دوربین واتسون (۱.۶۷) کوچک‌تر از ۴ بود که حکایت از رعایت مفروضه استقلال خطاها برای تحلیل رگرسیون دارد. هم‌چنین شاخص‌های هم‌خطی بودن نیز نشان داد بین

کالبدی" دارای بیشترین ضریب رگرسیون (با ضریب رگرسیونی ۰.۰۹۷) می‌باشند و به این ترتیب رگرسیونی ۰.۳۵۶) و "فعالیتی" کمترین ضریب رگرسیون

جدول ۳: نتایج تحلیل رگرسیون تأثیر عوامل مؤثر بر حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل

مدل	ضریب استاندارد نشده	ضریب استاندارد	ضریب هم‌بستگی و ضریب رگرسیون
	B	Beta	R Square
مقدار ثابت	۰.۰۴۹		۰.۷۶۶
مؤلفه‌ی کالبدی	۰.۳۵۶	۰.۴۰۸	۰.۸۷۵ ^a
مؤلفه‌ی معنایی	۰.۲۵۸	۰.۲۷۳	
مؤلفه‌ی فعالیتی	۰.۰۹۷	۰.۰۹۴	
مؤلفه‌ی اجتماعی	۰.۲۵۹	۰.۲۴۴	

در جدول ۴، با توجه به معناداری، رابطه معناداری بین مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان و ابعاد حس مکان وجود دارد.

جدول ۴: واکاوی واریانس تنازل خطی حس مکان در تکیه طایفه اسک آمل

مدل	مجموع توان دوم	درجه آزادی	توان دوم	پراکنش فیش	درجه معناداری
رگرسیون باقیمانده کل	۷۷.۶۳۸	۴	۱۹.۴۰۹	۲۰۹.۱۹۰	۰.۰۰۰ ^a
	۲۳.۷۵۳	۲۵۶	۰.۰۹۳		
	۱۰۱.۳۹۰	۲۶۰			

۵. نتیجه‌گیری

هدف کلی پژوهش حاضر، سنجش ابعاد حس مکان و ارزیابی عوامل مؤثر بر آن در تکیه طایفه اسک آمل تعیین شد. فضاهای آیینی در فرهنگ‌های مختلف دارای جایگاه ویژه‌ای بوده‌اند که با بررسی آن‌ها می‌توان لایه‌های معنایی، کالبدی، فرهنگی، عملکردی آن‌ها را بازشناخت. از جمله این فضاهای آیینی، تکایا بعنوان نماد شهر اسلامی می‌باشند که با ایجاد فضاهای تعاملی فرهنگی نقش برجسته‌ای را در پویایی شهر و ارتقای حس مکان شهروندان داشته و دارند. لذا در راستای هدف این پژوهش، نخست سعی شد که به صورت اجمالی چارچوب نظری و مدل‌های موجود در خصوص حس مکان و همچنین عوامل مؤثر بر آن در تکایای طایفه اسک آمل مورد توجه قرار گیرد تا از این گذر شناخت مؤلفه‌های مؤثر و همچنین ابعاد مختلف حس مکان در تکایای مورد مطالعه حاصل گردد.

بر اساس یافته‌های این مرحله از تحقیق، مدل نظری پژوهش ارائه گردید که بر طبق آن عوامل مؤثر بر حس مکان در چهار مؤلفه (کالبدی، معنایی، فعالیتی و اجتماعی) و ۲۱ معیار و عوامل حس مکان نیز در چهار عامل (هویت مکان، دل‌بستگی به مکان، وابستگی به مکان و تعهد به مکان) و ۱۹ معیار معرفی شدند. در گام دوم، با پیمایش و استفاده از یافته‌های مرحله

نخست و پرسش‌نامه پژوهش‌گر ساخته، به سنجش ابعاد حس مکان و عوامل و مؤلفه‌های مؤثر بر آن پرداخته شد. نتایج این گام از پژوهش، تأییدی بر نتایج پژوهش‌های صورت گرفته در خصوص حس مکان و عوامل و مؤلفه‌های مؤثر بر آن بود. با این نگرش به دستاوردهای پژوهش، می‌توان به این شیوه بهره جست که حس مکان در تکایای طایفه اسک آمل غالباً تحت تأثیر "مؤلفه‌های کالبدی" و "مؤلفه‌های معنایی" و عامل "تعهد به مکان" قرار دارد؛ به طوری که ضریب هم‌بستگی بین "مؤلفه‌های کالبدی و تعهد مکان" برابر (۰.۷۵۷) و "مؤلفه‌های معنایی و تعهد مکان" (۰.۷۵۹) برآورد شد. تفسیر این یافته‌ها نشان می‌دهد که حس مکان در ساکنان طایفه اسک آمل به تکایا، بیش‌تر تحت تأثیر مؤلفه‌های کالبدی از جمله «بافت تاریخی و تزیینات» و مؤلفه‌های معنایی از جمله «هویت-اصالت و ماندگاری» می‌باشند.

بررسی ابعاد مختلف حس مکان در جامعه‌ی مورد مطالعه نیز مشخص کرد که عامل «هویت مکانی» کاربر فضا نسبت به تکایا بیش‌ترین میانگین را دارد به این معنی که هویت مکان و مؤلفه‌های آن مانند «معنا» و «الحاق به مکان»، بیشتر مدنظر افراد طایفه (کنش‌گر اجتماعی) بوده است. بررسی رگرسیونی عوامل مؤثر بر حس مکان نیز در این پژوهش حاکی از آن است که مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان (کالبدی، معنایی، فعالیتی و اجتماعی) رابطه معناداری با عوامل حس مکان با ضریب ۰.۷۷۶ دارند که

بیشترین آن همان‌گونه که بیان شد، مربوط به مؤلفه‌ی کالبدی برابر ۰.۳۵۶ است.

پی‌نوشت

1. Edward Relph
2. David Conter
3. John Panter
4. John Montgomery
5. Scannell & Robrt Gifford
6. Mostafa Behzadfar
7. R²

فهرست منابع

- آبل، کریس. (۱۳۸۷). معماری و هویت. ترجمه ی فرح حبیب. چاپ اول، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات. <https://ajansbook.ir/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8->
- امین زاده، بهرام. (۱۳۸۶). بازشناسی اثر آیین های جمعی بر پیکره بندی شهر سنتی (مطالعه موردی: سمنان)، نشریه هنرهای زیبا، زمستان ۱۳۸۶، (۳۲)، ۵-۱۳. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=66581>
- بهزادفر، مصطفی. (۱۳۹۵). روش ها و شیوه های دستیابی به توسعه پایدار مورد پژوهی شهر ساحلی بابلسر، اولین همایش ملی چشم انداز آینده معماری و شهرسازی با رویکرد توسعه پایدار، اردیبهشت ۱۳۹۵. <https://www.symposia.ir/AUCNAGHSH01>
- پاسدار شیرازی، مظفر و صادقی، علی رضا. (۱۳۹۴). تأثیر باورها و مراسم آیینی در پایایی و پویایی فضاهای شهری؛ مورد پژوهی: تعزیه در پایایی حسینیه ها و تکایا در ایران. مجله مدیریت شهری، ۳۸، ۳۰۱-۳۳۲. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=247838>
- جایدردی، ارغوان و جعفری خواه، سرور. (۱۳۹۲). بررسی مؤلفه های کالبدی محیط های آموزشی و تأثیر آنها بر رفتار کاربران، همایش ملی معماری و شهرسازی انسانگرا (دانشگاه آزاد اسلامی قزوین)، ۱-۱۳. <https://www.sid.ir/fa/seminar/ViewPaper.aspx?ID=90957>
- حسن پور، مرتضی و سلطان زاده، حسین. (۱۳۹۸). تأثیر آیین تعزیه بر معماری بومی تکایای مازندران- طایفه اسک آمل. نشریه هنر اسلامی، ۱۵(۳۴)، ۲۵۸-۲۹۵. http://www.sysislamicartjournal.ir/article_95999.html
- حسن پور، مرتضی و سیدیان، سید علی. (۱۳۹۴). بررسی ساختار هویت بخش تکایا به عنوان معماری مقدس شیعه. رساله کارشناسی ارشد. استاد راهنما سید علی سیدیان. دانشگاه آزاد اسلامی واحد آیت ... آملی. <http://iauamol.ac.ir/fa>
- حسینی میانرودی، نسیم، ماجدی، حمید، سعیده زرآبادی، زهراسادات و زیاری، یوسفعلی. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی میزان خاطره انگیزی فضاهای شهری با استفاده از الگوهای نشانه شناختی، مورد مطالعاتی: میدان های آزادی و حسن آباد. مجله معماری و شهرسازی آرمانشهر، زمستان ۱۳۹۸، (۲۹)، ۲۴۱-۲۵۵. <https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=509531>
- دانش پایه، نثار و حبیب، فرح. (۱۳۹۶). معیارهای اصلی شکل گیری حس تعلق به مکان در پهنه های توسعه جدید شهری (مطالعه موردی: منطقه ۲۲ و ۴ شهرداری تهران). نشریه مطالعات شهری، ۷(۲۵)، ۱۷-۳۰. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=480798>
- دانشپور، عبدالهادی، سپهری مقدم، منصور و چرخچیان، مریم. (۱۳۸۸). تبیین مدل دل بستگی به مکان و بررسی عناصر و ابعاد مختلف آن، نشریه هنرهای زیبا، (۳۸)، ۳۷-۴۸. https://jfaup.ut.ac.ir/article_22248.html
- رحیمی، لیلا، رفیعیان، مجتبی و باقری، محمد. (۱۳۹۵). تبیین مؤلفه های «دل بستگی به مکان» در مقیاس محله و شهر و تحلیل تعمیم پذیری آن نمونه موردی: محله تاریخی سرخاب تبریز. معماری و شهرسازی آرمانشهر، پاییز و زمستان ۱۳۹۵، (۱۷). <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=305545>
- رحیمی، فاطمه، رضایی، الهام و کشاورز، فاطمه. (۱۳۹۳). بازآفرینی تعامل بین آیین ها و مناسک با کالبد شهر و نقش آن در احراز هویت فضاهای شهری. کانون ملی معماری ایران همایش ملی معماری، عمران و توسعه ی نوین شهری، تبریز، اردیبهشت ۱۳۹۳، ۱-۱۰. <https://civilica.com/doc/315027>
- رضوانی، نوشین، بهزادفر، مصطفی و حبیبی، کیومرث. (۱۳۹۶). ارزیابی بافت های تاریخی بر پایه هنجار حس تعلق به مکان (نمونه مطالعاتی: محله سرچشمه گرگان). مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، ۸(۲۹)، ۲۳-۴۲. <http://ensani.ir/fa/arti-%cle/372883/%D8%A7%D8%B1%D8%B2%DB%8C%D8%A7%D8%A8%DB>
- رضوانی، محمدرضا و احمدی، علی. (۱۳۸۸). مکان و نقش فرهنگ در شکل گیری هویت مکانی، نامه پژوهش فرهنگی، سال دهم، (۳)، تابستان ۱۳۸۸. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=175257>
- ستاری فرد، شهرام. (۱۳۹۴). بررسی نقش مراکز مذهبی در افزایش سرزندگی شهرهای معاصر؛ مطالعه موردی: محدوده امامزاده صالح تجریش، تهران. فصلنامه مدیریت شهری، پاییز ۹۴(۴۰)، ۱۴۱-۱۵۸. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=254686>
- سعیدی شاهاندشتی، ناصر. (۱۳۹۱). جامعه شناسی تاریخی آمل (مقدمه ای بر آمل شناختی)، باهتنام فریور سمیعی، ساری: ساغرسازان. <https://www.gisoom.com/book/1867906/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8->
- شاهچراغی، آزاده و بندرآباد، علیرضا. (۱۳۹۵). محاط در محیط کاربرد روان شناسی محیطی در معماری و شهرسازی، چاپ دوم، پاییز ۱۳۹۵، تهران: انتشارات سازمان جهاد دانشگاهی تهران. <https://www.adinehbook.com/gp/product/6001331812>
- شکویی، حسین. (۱۳۷۱). فلسفه جغرافیا. تهران: گیتاشناسی. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=126237>
- علی محمدی، غلامرضا و عبداللهی، رکسانا. (۱۳۹۷). تبیین مبانی نمود فرهنگ در معماری بومی ایران و ارتباط آن با ایجاد حس تعلق به مکان. فصلنامه مدیریت شهری، بهار ۱۳۹۷، (۵۰)، ۱-۵. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=483881>
- فلاح، محمد صادق. (۱۳۸۵). مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل دهنده آن. مجله هنرهای زیبا، ۲۶، ۵۷-۶۶. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=49948>
- قاسمی اصفهانی، مرارید. (۱۳۹۰). اهل کجا هستیم؟ (هویت بخشی به بافت های مسکونی)، تهران، روزنه، چاپ دوم. <https://www.gisoom.com/book/11162483/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8->
- کاوش نیا، حامد، بندرآباد، علیرضا و مدیری، اتوسا. (۱۳۹۶). مؤلفه ها و شاخصه های شکل گیری مکان به عرصه های شهری از منظر نظریه انتقادی. مجله مدیریت شهری، ۴۹، ۱۵۱-۱۷۰. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?ID=483688>
- محمد مرادی، آرش، یزدانفر، سید عباس، فیضی، محسن و نوروزیان ملکی، سعید. (۱۳۹۸). سنجش حس تعلق به مکان و شناسایی

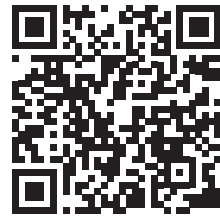
- مؤلفه‌های موثر بر آن در بافت تاریخی تهران (مورد پژوهی: محله تاریخی امام زاده یحیی). *مجله مطالعات معماری ایرانی*، ۱۷۳-۱۹۱. <http://ensani.ir/fa/article/407603/%D8%B3%D9%86%D8%AC%D8%B4-->
- مستغنی، علیرضا و اعتمادی، شهرزاد. (۱۳۹۵). چگونگی شکل‌گیری حس مکان در کودکان، معماری و شهرسازی آرمانشهر، پاییز و زمستان ۱۳۹۵ (۱۷)، ۱۰۳-۱۱۳. <https://www.sid.ir/fa/Journal/ViewPaper.aspx?id=305517>
- مفیدی شمیرانی، مجید، کامران کسمایی، حدیثه و مفیدی، محمدرضا. (۱۳۹۵). *مسکن اجتماعی (تبلور هویت، فرهنگ، پایداری)*. چاپ اول، تهران: مؤسسه علم معمار. <https://www.gisoom.com/book/11241694/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8>
- معصومی، مسیح اله و میر خطیب، اسماء. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی در ایجاد حس دل‌بستگی به مکان (نمونه مورد مطالعه: مجتمع مسکونی ششصد دستگاه در شهر مشهد)، *فصلنامه تحقیقات جغرافیایی*، ۳۲(۳)، ۵۲-۷۳. <https://georesearch.ir/article-1-151-fa.html>
- میرغلامی، مرتضی و آیشم، معصومه. (۱۳۹۵). مدل مفهومی ارزیابی حس مکان براساس مؤلفه‌های کالبدی، ادراکی، عملکردی و اجتماعی (مطالعه موردی: خیابان امام ارومیه). *فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهری*، تابستان ۱۳۹۵ (۱۹)، ۶۹-۸۰. <http://ensani.ir/fa/article/446452/%D9%85%D8%AF%D9%84->
- نقره کار، عبدالحمید و علی الحسینی، مهرا. (۱۳۹۶). *تحقق‌پذیری هویت در معماری و شهرسازی با تأکید بر ارتقاء هویت اسلامی-ایرانی در شهرهای جدید*. چاپ اول، تهران: کتاب فکر نو. <https://fekrenobook.ir/product/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8->
- نقی زاده، محمد. (۱۳۹۳). *هویت شهر (مبانی، مؤلفه‌ها و جلوه‌ها)*. چاپ دوم، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی. <https://www.gisoom.com/book/11488244/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8->
- Akinjokun, A., Bin Mohd Jusan, M., & Nafida Binti Raja Shahminan, R. (2018). Place attachment and determinants of living arrangement in the family house in Ibadan, Nigeria, *African Population Studies*, 32(3), 4559-4573. <https://aps.journals.ac.za/pub/article/view/1239>
- Conter, D. (1997). The facets of place. In *advance Environment, Behavior and Design*, Vol 4 Towards the Intefration of Theory, Methods, Research, and Utilization, by GT Moor and RW Marans. New York: Permium press. https://books.google.li/books?id=JLSivgEACAAJ&hl=de&source=gbs_book_other_versions_r&c
- Carmona, M. (2003). *Public places, urban spaces*. Architectural press. <https://www.routledge.com/Public-Places-Urban-Spaces/Carmona-Carmona-Heath-Oc->
- Kaplan, S. (1995). The restorative benefits of nature: Toward an integrated framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15, 169-182. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/0272494495900012>
- Lewicka, M. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years. *Journal of Environmental Psychology*, 207-230. www.elsevier.com/locate/jep
- J.McCunn, L., & Gifford, R. (2014). Interrelations between sense of place, organizational commitment, and green neighborhoods. *Cities*, 41, 20. <https://web.uvic.ca/~esplab/sites/default/files/McCunn%20%26%20Gifford%202014%20Cities.pdf>
- Low, S. M., & Altman, I. (1992). *Place attachment: a conceptual inquiry*, in Relph, *Place and Placelessness*. Pion, London. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4684-8753-4_1
- Nielsen-Pincus, M., Hall, T., Ellen Force, J., & Wulfhorst, J. D. (2010). Sociodemographic Effects on Place Bonding. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 443-454. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0272494410000162>
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*, Pion, London I. Altman, & S. M. Low (Eds.), *Place attachment*, New York, Plenum Press. <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.518.2566&rep=rep1&type=pdf>
- Scannell, L., & Gifford, R. (2010). Defining place attachment: A tripartite organizing framework. *Journal of Environmental Psychology*, 30, 1-10. <https://web.uvic.ca/~esplab/sites/default/files/2010%20Tripartite%20Scannell.pdf>
- Shamai, Sh. (1991). Sense of place: An empirical measurement. *Israel geoforum*, 22, 347-358. http://dharmageosphere.com/upload/Sense_of_places_Hamai_1991.pdf
- Ujang, N., & Zakariya, K. (2015). Place Attachment and the value of place in the life of the users. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 168, 373-380. <https://core.ac.uk/download/pdf/82033669.pdf>
- Yazdanfar, S. A., Heidari, A. A., & Nekoeimehr, F. (2013). An investigation of the relationship between sense of place and place attachment among dormitory students. *International Journal of Architectural Engineering & Urban Planning*, 23(2), 121-131. <http://ijaup.iust.ac.ir/article-1-163-cn.html>

نحوه ارجاع به این مقاله

حسن پور، مرتضی و سلطانزاده، حسین. (۱۴۰۱). شناخت و سنجش مؤلفه‌های مؤثر بر حس مکان در فضاهای آیینی مازندران، مورد مطالعاتی: تکیه طایفه اسک آمل. نشریه معماری و شهرسازی آرمان شهر، ۱۵(۳۸)، ۲۷-۴۳.

DOI: 10.22034/AAUD.2022.227895.2182

URL: http://www.armanshahrjournal.com/article_152310.html

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the author(s), with publication rights granted to the Armanshahr Architecture & Urban Development Journal. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License.

<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

